

POLNÉ DELOSTRELECTVO RÝCHLEJ DIVÍZIE 1941 – 1942 (Od Kyjeva po Mius)

JOZEF P E C I N A

PECINA, J.: The Field Artillery of the Rapid Division 1941 – 1942. (From Kiev to the River of Mius). *Vojenská história*, 9, 1, 2005, pp56 – 73, Bratislava.

The author briefly describes the situation in the equipment of the artillery of the Slovak Army in 1939 and deployment of artillery detachments to the battles up to the establishment of the Rapid Division with the emphasis on their battles at Lipovec. The study is focused on description of the combat activity of the Rapid Division artillery after its subordination to the German 1st Tank Army at the end of September 1941. The author mentions the deployment of the Rapid Division in the areas of Pereščepina and Polog as well as the transfer resulting in further reorganisation of the artillery – disbanding the Division Artillery HQ and renaming the Artillery Detachment II/11 to the Artillery Detachment 11.

Military history. Slovakia. World War II. Slovak Army at the Eastern Front. 1941 – 1942.

Výstavbe delostrelectva bola v československej armáde od jej vzniku venovaná veľká pozornosť. Dobrým predpokladom na to bol rozvinutý zbrojársky priemysel. Už v prvej polovici dvadsiatych rokov patrilo československé delostrelectvo k najsilnejším v Európe a spolu s pechotou tvorilo v roku 1938 najlepšie pripravenú časť armády.¹

Takmer všetok delostrelecký materiál vo výzbroji pochádzal z výroby po prvej svetovej vojne. Konštrukčne však delá vyrobené do začiatku tridsiatych rokov patrili do obdobia vojnového či predvojnového. Čiastočná modernizácia prinášala len obmedzené zlepšenia. V roku 1938 jadro výzbroje tvorili práve tieto „staronové“ delá. Skutočne moderné delá (vzor 30 a neskoršie) tvorili asi 40 % armádnej výzbroje. Najväčším nedostatkom medzivojnovej armády bola motorizácia. Nebol docenený význam tankového vojska a ani potreba motorizovaného delostrelectva, schopného viesť pohyblivý boj v útoku a obrane. Na konštrukciu bolo odkázané nielen divízne delostrelectvo, ale aj veľká časť zborového. Tento jav súvisel s prísne defenzívnou doktrínou československej armády. V roku 1938 však československé delostrelectvo predstavovalo úctyhodnú silu. Celkovo malo k dispozícii 3 340 delových a 1 380 mínometných hlavni.²

Po okupácii Čiech a Moravy Nemeckom a vyhlásení Slovenského štátu sa slovenská armáda ocitla v nezávideniahodnej situácii. Väčšinu dôstojníckeho zboru tvorili českí dôstojníci, a tí takmer všetci odišli do Protektorátu. Katastrofálna situácia nastala v delostreleckých jednotkách, ktoré boli takmer výlučne obsadzované Čechmi a sudetskými Nemcami.³

¹Počas mobilizácie v septembri 1938 mala čs. armáda v divíznom delostrelectve 110 oddielov, v zborovom 72, a zálohu hlavného velenia predstavovalo 31 oddielov. Československá armáda teda postavila 80 delostreleckých plukov s 213 oddielmi. Zmobilizovaných bolo dovedna 383 batérií ľahkých diel, 174 batérií hrubých diel a 26 batérií ťažkých diel. Približne 1/5 z nich bola motorizovaná. KARLICKÝ, V.: Československé delostrelecké zbrane. Praha : Naše vojsko, 1975, s. 177.

²Tamže, s. 177, 179.

³KLIMENT, CH. – NAKLÁDAL, B.: Slovenská armáda 1939 – 1945, Praha : Naše vojsko, 2003, s. 77. V marci 1939 bolo na Slovensku rozmiestnených spolu 14 delostreleckých plukov. Divízne delostrelecké pluky (dp) boli dislokované takto: dp 9 (T.G. Masaryka) v Bratislave, dp 10 v Lučenci, dp 11 v Žiline, dp 12 v Nižnom Hrabovci, dp 15 v Topoľčanoch, dp 201 (horský) v Ružomberku, dp 202 (horský) v Kežmarku, dp 54 (motorizovaný, armádna záloha) v Nitre a dp 83 v Sereďi. Zborové pluky boli umiestnené v nasledujúcich mestách: dp 101 (Dr. Edvarda Beneša) v Brezne nad Hronom, dp 109 v Bratislave, dp 110 v Žiline, dp 112 v Humennom a dp 126 tiež v Žiline. HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVÍČ, M.: Vojenské dejiny Slovenska 4. zv. Bratislava : MO SR, 1996, s. 191.

Slovenská armáda získala omnoho viac diel, ako mohla použiť, pretože po odchode českých vojakov trpela nedostatkom vycvičených delostrelcov. Preto sa počet a vzor používaných diel postupne obmedzoval a stabilizoval. Prebytočné delá sa ukladali do skladov alebo používali na výcvik.⁴ Súčasťou delostreleckých plukov boli 100 mm ľahké poľné húfnice vz. 14/19, vz. 16/19 a vz. 30, 105 mm poľné kanóny vz. 35 a 150 mm hrubé húfnice vz. 25. Do výzbroje boli zaradené aj 75 mm horské kanóny vz. 15, ktoré sa stali súčasťou rôz horských kanónových batérií (HKB). Ich prvoradou úlohou však bolo podporovať útočiacu pechotu a počas nasadenia na fronte plnili rovnakú funkciu, ako nemecké 75 mm pechotné delá.⁵

Dňa 22. júna 1941 vstúpila Slovenská republika po boku Nemecka do vojny proti Sovietskemu zväzu. Slovenská vláda vyhlásila mobilizáciu, v rámci ktorej nastúpilo do armády viac ako 56 000 záložníkov. To umožnilo sformovať armádu skupinu, ktorej súčasťou boli aj dva delostrelecké pluky (DP 11 zo Žiliny a DP 12 z Kežmarku). Pod velením veliteľa armády a ministra národnej obrany gen. I. triedy Ferdinanda Čatloša sa armádna skupina začala 1. júla 1941 presúvať na východný front.⁶

Prvou časťou slovenskej armády, ktorá sa zapojila do bojov proti Sovietom, však bola Rýchla skupina pod velením plk. gšt. Rudolfa Pilfouska. Už 23. júna 1941 bola začlenená do nemeckej 17. armády (veliteľ gen. pechoty Carl-Heinrich von Stülpnagel). Podľa plánov operácie *Barbarossa* malo ľavé krídlo skupiny armád Juh, pod ktoré patrila aj 17. armáda (veliteľ poľný maršal Gerd von Runstedt), prelomiť obranu na sovietskych hraniciach a pri Kyjeve prekročiť rieku Dneper.

Bojové jednotky Rýchlej skupiny tvorili: Jazdecký priezvedný oddiel 2, II. prápor pešieho pluku 6, dve roty tankov, dve roty KPÚV, spojovacia rota a I. oddiel delostreleckého pluku 11, ktorý pozostával z troch trojdelových batérií 100 mm húfnic vz. 30 a velil mu mjr. Jozef Vogl. Už 26. júna bola skupina nasadená do bojovej činnosti pri osade Wojtkówka, kde utrpela prvé straty. Keďže delostrelectvo malo so svojimi vozidlami problémy prebrodiť rieku San, do bojovej činnosti pri vyššie uvedenej osade nezasiašlo. Tankom a protitankovým kanónom sa podarilo sovietske ohniská odporu dočasne umlčať, ale keď sa do boja zapojilo nepriateľské delostrelectvo, slovenské jednotky museli od osady ustúpiť.⁷

Zatiaľ čo slovenské tanky postupovali na Wojtkówku, delostrelecký oddiel bol podľa rozkazu nemeckej 454. zaistovacej divízie (veliteľ genpor. Rudolf Krantz), spolu s motorizovaným práporom, použitý v priestore Sanok. Delostrelecký oddiel podliehal delostreleckému pluku 221 a jeho úlohou bolo podporovať postup divízie a zabrániť bočnému útoku nepriateľa z priestoru Glinne na západnom brehu rieky San.⁸ Po splnení úlohy sa I/11 oddiel 29. júna vrátil k Rýchlej skupine.

Po šarvátke pri Wojtkówke a po dobytí sovietskych bunkrov v Zaľuži sa Rýchla skupina presunula do Sambora. Tam ju 7. júla zastihol rozkaz o reorganizácii na Rýchlu brigádu. Reorganizácia sa dotkla aj delostreleckého oddielu – do jeho zväzku bola prevelená 8/11 batéria 105 mm kanónov vz. 35 od materského delostreleckého pluku 11.⁹ Od 27. júna až do bitky pri mestečku Lipovec (180 km juhozápadne od Kyjeva) nevykonávala Rýchla brigáda takmer žiadnu bojovú činnosť a zväčša sa venovala zaistovaniu dobytého územia.¹⁰

⁴KLIMENT, NAKLÁDAL, ref 3, s. 45. Slovenské delostrelectvo disponovalo asi 720 delami a 300 mínometmi a príslušnou municiou, čo bolo asi 200 000 delových a 30 000 mínometných striel. Vo výzbroji mala armáda tieto typy poľných diel: 76,5 mm kanón vz. 5/8, 76,5 mm kanón vz. 17, 76,5 mm kanón vz. 30, 100 mm húfnica vz. 14/19, 100 mm húfnica vz. 30, 105 mm kanón vz. 35, 150 mm húfnica vz. 14/16 a 150 mm húfnica vz. 25.

⁵Za úlohu mali pôsobiť priamou paľbou na nepriateľské oporné body, guľometné hniezda, veliteľské stanovištia a pod.

⁶BYSTRICKÝ, J.: Pozemné vojská slovenskej armády na východnom fronte v rokoch 1941 – 1945. In: Slovensko a druhá svetová vojna. Bratislava : MO SR, 2000, s. 192.

⁷Ťaženie slovenskej Rýchlej skupiny (brigády) v SSSR od 23. júna do 30. júla 1941. Bratislava : MNO, 1942, s. 19.

⁸Tamže, s. 27.

⁹Tamže, s. 55.

¹⁰KLUBERT, T.: Boj pri Lipovci. In: Vojenská história, roč. 7, 2003, č. 1, s. 16.

Vojenská história

Medzi 29. júnom a 13. júlom bola brigáda podriadená veliteľstvu LII. armádneho zboru (veliteľ gen. pechoty Kurt Briesen) a od 19. júla patrila pod XXXXIX. horský zbor (veliteľ genmjr. Ludwig von Kübler). Dňa 10. júla sa však značne zvýšila jej palebná sila. Veliteľstvo armády jej totiž odoslalo celý motorizovaný delostrelecký pluk 11 pod velením mjr. Jána Kalla.¹¹

Paľné delostrelectvo Rýchlej brigády (júl 1941)

Delostrelecký pluk 11	100 mm húfnica vz. 30	105 mm kanón vz. 35
I/11 oddiel	8	4
II/11 oddiel	8	4
III/11 oddiel	8	4

V bitke pri Lipovci, ktorá sa odohrala 22. júla, sa do boja po prvýkrát zapojilo aj slovenské delostrelectvo. Oddiel I/11 pod velením mjr. Jozefa Vogla zaujal palebné postavenie pri ceste asi 5 km západne od Lipovca. Avšak v účinnej podpore priezvedného oddielu, ktorý tvoril predvoj hlavných síl brigády, mu bránila hustá raňajšia hmla. Po 5. hodine sa začala trhať a húfnice oddielu spustili paľbu na nepriateľské postavenia. Predvoju Rýchlej brigády sa podarilo obsadiť cestný mostík, po ktorom sa do Lipovca mohli presunúť slovenské motorové vozidlá.¹²

O 10.15 h vydal plk. gšt. Pilfousek hlavnému voju rozkaz na útok. Batérie I/11 oddielu sa presunuli viac dopredu a vedľa nich zaujal palebné postavenie II/11 oddiel s veliteľom stot. Ondrejom Šebanom a III/11 oddiel s veliteľom stot. Jánom Frtúsom. Útok brigády začal o 12.30 h delostreleckou prípravou. Sovietske delostrelectvo odpovedalo paľbou, ktorá trvala asi 20 minút. Po obsadení výšin 1 km západne od Lipovca o 13. h začali slovenské jednotky postupovať do mestečka, pričom boli vystavené silnej nepriateľskej paľbe. Delostrelecký pluk 11 sa snažil nepriateľa umlčať, výsledkom čoho bol delostrelecký súboj trvajúci asi hodinu.¹³

Najskôr sa pod paľbu dostali ťahače I/11 oddielu a museli sa stiahnuť z dostrelu. Oddiel III/11 bol následkom prudkého ostreľovania nútený neustále meniť pozície a nepriateľ sa odmlčal až po 14.00 h. Po ukončení paľby celý pluk opustil svoje postavenia a presunul sa na výšiny západne od Lipovca.¹⁴ Ani z nových pozícií sa mu však nepodarilo úplne vyradiť sovietske delostrelecké a mínometné batérie, ktoré stále ostreľovali postupujúce slovenské jednotky. Tanky Rýchlej brigády boli navyše o 16.00 h stiahnuté do tylového priestoru na doplnenie paliva a munície. O 17.45 h začali červenoarmejci protiútok, ktorému sa slovenská pechota nedokázala ubrániť. Delostrelci však nepodľahli panike, zaujali výhodné postavenia a spustili paľbu na postupujúceho nepriateľa. Keď sa priblížil na 500 metrov, húfnice bez váhania začali páliť šrapnelmi. Priamej paľbe sovietski vojaci nedokázali vzdorovať a dali sa na ústup. Bolo to veľké šťastie pre slovenských delostrelcov, lebo batériám zostávalo už len niekoľko kusov streliva.¹⁵ Po odrazení sovietskeho protiútku sa celý pluk stiahol do záchytných postavení asi 8 km západne od Lipovca. Do bojov znovu zasiahol až na druhý deň, keď spolu s nemeckým delostrelectvom ostreľovali Lipovec a Kamionku, dedinu vzdialenú približne 1 km južne od Lipovca.

¹¹Po začlenení I/11 oddielu a 8/11 batérie pluk tvorilo 70 dôstojníkov, 13 rotmajstrov, 1 476 vojakov, 24 húfnic vz. 30 a 12 kanónov vz. 35. Tamže, s. 19.

¹²Tamže, s. 23.

¹³Tamže, s. 24.

¹⁴Tamže, s. 26.

¹⁵Tamže, s. 29. Delostrelecký pluk 11 neutrpel počas bitky pri Lipovci žiadne straty, ale Rýchla brigáda prišla o šesť tankov. Zvyšné tanky práporu útočnej vozby boli 23. júna odoslané späť na Slovensko.

Vojenská história

V nasledujúcich dňoch podporoval delostrelecký pluk 11 postup nemeckej 295. pešej divízie veliteľ (genpor. Karl Gumbel) na Granov, kde 30. júla padlo osem jeho príslušníkov a osem bolo zranených.¹⁶ V tom čase bol však už pluk súčasťou Rýchlej divízie.

Rýchly postup nemeckej armády vylúčil nasadenie slovenských peších divízií v bojoch na fronte. Súčasne Rýchla brigáda utrpela značné straty v bitke pri Lipovci a podľa hodnotenia gen. F. Čatloša nebola schopná ďalšej bojovej činnosti. Preto sa 25. júla 1941 rozhodol minister národnej obrany reorganizovať slovenskú armádu skupinu a vytvoriť Rýchlu divíziu (veliteľ plk. Jozef Turanec¹⁷) na boj na fronte a Zaisťovaciú divíziu (veliteľ plk. gšt. Augustín Malár) na stráženie okupovaných území. Rýchla divízia bola vytvorená z Rýchlej brigády a z novopostavených motorizovaných jednotiek. Do divízie mal byť začlenený aj delostrelecký pluk 11, ktorý bol začiatkom augusta zredukovaný na dva oddiely.¹⁸

Poľné delostrelectvo Rýchlej divízie (august 1941)

Delostrelecký pluk 11	100 mm húfnica vz. 30	105 mm kanón vz. 35
I/11 oddiel	12	–
II/11 oddiel	4	4

Novopostavené motorizované jednotky po sformovaní začali s intenzívnym výcvikom nástupu a výstupu pri rôznych fázach boja a jazdy vo formáciách a kolónach. Výcvik završili ostrými strelbami. Keďže motorizované delostrelectvo bolo stále pri Rýchlej brigáde, strelieb sa zúčastnil hipomobilný delostrelecký pluk 2 zo zväzkov Zaisťovacej divízie. Počas výcviku delostrelci skúšali aj priebojnosť streliva používaného v slovenskej armáde. Ako cieľ použili ukoristené sovietske tanky T-34, keďže bol veľký predpoklad, že sa delostrelectvo s nimi počas nasadenia stretne. Priebojné granáty z 37 mm KPÚV a z 37 mm kanóna ľahkého tanku LT-35 sovietskemu strednému tanku neublížili. Granáty zo 75 mm horského kanóna vz. 15 (ktorý bol vo výzbroji rôt HKB) a zo 100 mm ľahkej húfnice vz. 30 dosiahli vyradenie tanku iba priamou strelbou na pásy, ktoré pretrhli.¹⁹

14. augusta sa skončili všetky prípravy na odchod hlavných síl Rýchlej divízie na východ. Po osi Ľvov – Tarnopol – Proskurov – Vinnica sa mali presunúť do priestoru Iljincov, kde mala byť 21. augusta k dispozícii nemeckej skupine armád Juh.²⁰ V rovnaký deň došlo aj ku zmene veliteľa delostreleckého pluku 11, keď mjr. Kalla vystriedal mjr. Jozef Vogl.²¹

Divízia začala presun s novým označením motorových vozidiel – podľa nemeckého vzoru malo mať každé vozidlo na prednom a zadnom blatníku symbol jednotky, aby sa dalo rozlíšiť, ku ktorej patrí. Tak malo napr. veliteľstvo divízie ako symbol – jeleňa, motorizovaný peší

¹⁶Tamže, s. 32.

¹⁷Plk. Turanec sa spočiatku nevyjadroval o svojej divízii veľmi pochvalne. Do svojho denníka si poznačil, že Rýchla divízia „nie je rýchlou divíziou, iba pechotou na autách“, a že „celá divízia nie je tak silná a tak pohyblivá v boji ako jeden nemecký peší pluk“. Určite ho v takomto negatívnom názore ovplyvnil aj veliteľ Rýchlej brigády, plk. gšt. Pilfousek, ktorý mu povedal, že „mužstvo je zbabelé, dôstojníci sú za útoku vzadu a za ústupu vpredu, mnoho dôstojníkov a mužstva je pohlavne chorých a vyskytujú sa prípady sebazranenia“. VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 30/1/7, Vojenský denník gen. Turanca 21. 6. 1941 – 27. 11. 1941, s. 29-40.

¹⁸K 20. augustu mal pluk vo výzbroji šesťnásť 100 mm húfnic vz. 30 a štyri 105 mm kanóny vz. 35.

¹⁹VHA Trnava, f. Veliteľstvo armády, šk. 1, č. 116.185/taj.del.1941, Poznanky při skúšobnej ostrej strelbe na ľahké a stredné sovietske tanky z 31. júla 1941.

²⁰VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 29/1/7, Vojnový denník RD 25. 7. – 21. 11. 1941, s. 10.

²¹VHA Trnava, f. RD, šk. 155, Vojnový denník 2/11 batérie, s. 3. Delostrelecký pluk 11 pozostával z 36 dôstojníkov, 12 poddôstojníkov a 1051 vojakov. Vo výzbroji mal 714 pušiek, 294 pištoli, 28 ľahkých a 28 ťažkých guľometov, šesťnásť 100 mm húfnic vz. 30, štyri 105 mm kanóny vz. 35, 116 nákladných a 32 osobných vozidiel, 24 motocyklov a 27 bicyklov. KLIMENT, NAKLÁDAL, ref 3 s. 94.

pluk 20 – štvorlístok, motorizovaný peší pluk 21 – kométu, KPÚV 11 – hlavu koňa a delostrelecký pluk 11 – morskú pannu.²²

Už od začiatku presunu vyšli na povrch problémy, s ktorými sa mala divízia a s ňou aj všetky motorizované jednotky bojujúce na východnom fronte stretávať po celú dobu nasadenia. Cesty v Poľsku boli síce v zlom stave a rozbité, ale mali aspoň pevný povrch. V Sovietskom zväze cesty v pravom slova zmysle neexistovali. Asfalt bol v krajine väčšinou neznámym pojmom. Ak aj cesty existovali, boli nespevnené, úzke, bez bočných priekop na odvod vody a pri presunoch armádnych zväzkov prepĺnené. Väčšinou to boli vyjazdené koľaje, ktoré sa už pri malých zrážkach stávali nezjazdnými. Velenie divízie nariadilo vodičom vozidlá šetriť pomalou jazdou, čo šoféri, nezvyknutí na také náročné podmienky, nie vždy dodržiavali. Pre nedostatok mobilných dielní (a náhradných dielov) nebolo možné pokazené vozidlá opraviť, čo spôsobilo, že ostatné automobily boli preťažované a kazili sa rýchlejšie.²³ Z tohto bludného kruhu sa Rýchla divízia nikdy nedostala. Veľké problémy robila aj orientácia na mapách. Niektoré dediny mali názov na mape s mierkou 1 : 300 000 odlišný od názvu na mape s mierkou 1: 100 000, a úplne ináč ich nazývali miestni obyvatelia. Toto platilo asi pre polovicu osád. Čím ďalej na východ divízia postupovala, tým boli mapy nepresnejšie.

V dňoch 21. a 22. augusta sa jednotky Rýchlej brigády presunuli do Vinnice, kde sa spojili s ostatnými jednotkami plk. Turanca. Skompletizovaná Rýchla divízia sa skladala z veliteľstva so štábnou rotou, motorizovaného pešieho pluku 20 a 21 (oba mali po dvoch peších práporoch a vlastné rotu HKB a KPÚV), motorizovaného delostreleckého pluku 11, priezvedného oddielu 11, pionierskeho práporu 11, spojovacieho práporu 11, rotu KPÚV 11, rotu horskej kanónovej batérie (HKB) 11, skupiny DPLP (8. ťažká a 13. ľahká batéria) a pomocných jednotiek.²⁴

Z Vinnice postupovala cez Machnovku a Bjalopol' do Skviry, kde zostala až do 14. septembra. Stala sa súčasťou nemeckej 6. armády (veliteľ maršal Walter von Reichenau) patriacej do skupiny armád Juh a tvorila pohyblivú zálohu veliteľstva 6. armády.

Už 13. septembra sa veliteľstvo divízie, motorizované pešie pluky 20 a 21, pioniersky prápor 11 a delostrelecký pluk 11 mali pripraviť na zasiahnutie do bojov na Dnepri a vystriedať 514. peší pluk nemeckej 294. pešej divízie.²⁵ Zároveň dal plk. Turanec k dispozícii veliteľovi XXXIV. armádneho zboru, genpor. Ferdinandovi von Schaalovi, bojovú skupinu v zložení: mostová súprava 11, pionierska čata, čata 20 mm kanónov 13. batérie DPLP, 88 mm protiletadlový kanón a 5/11 batéria. Skupina, ktorej velil npor. pion. Július Orthofer, dostala rozkaz presunúť sa do Kagarlyku (asi 80 km južne od Kyjeva) a zúčastniť sa prechodu Dnepra s nemeckou 132. pešou divíziou (veliteľ genpor. Rudolf Sintzenich).²⁶

Bojové jednotky divízie zaujali obranné postavenie pri ramene Dnepra, nazývanom Kozinka. Medzi ramenom a hlavným tokom sa nachádzal ostrov široký asi 2 km, ktorý bol územím nikoho. Južným susedom divízie sa stala nemecká 294. pešia divízia, severným 95. pešia divízia. Zalesnený severný úsek obranného postavenia bránil motorizovaný peší pluk 21, ktorému boli ako podpora pridelené dve batérie I/11 oddielu. Južný úsek, ktorý bol viac

²²VHA Trnava, ref 20, s. 13.

²³Tamže, s. 22.

²⁴Spolu 371 dôstojníkov, 90 poddôstojníkov a 8 060 vojakov, 4 898 pušiek, 2 111 pištolí, 265 ľahkých a 57 ťažkých guľometov, 16 húfníc 100 mm vz. 30, 4 poľné kanóny 105 mm vz. 35, 40 KPÚV 37 mm vz. 34 a 37, 4 protiletadlové kanóny 88 mm Flak 36, 12 protiletadlových kanónov 20 mm vz. 36, 12 horských kanónov 75 mm vz. 15, 22 mínometov 81 mm vz. 36, 893 nákladných a 235 osobných automobilov, 185 motocyklov a 282 bicyklov. Zo zloženia vidieť, že nešlo o plnohodnotnú motorizovanú divíziu. V Rýchlej divízii, rovnako ako v Zaisťovacej, bol znížený počet peších plukov z troch na dva. VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 29/1/7, Operačný rozkaz č. 7 na reorganizáciu slovenskej poľnej armády z 30. 7. 1941.

²⁵Podľa fonogramu pre veliteľa delostreleckého pluku 11 sa mal tento, spolu s ordonančným dôstojníkom, veliteľmi I/11 a II/11 oddielov a 5/11 batérie a po jednom dôstojníkovi z batérií I/11-4/11, dostaviť do nového úseku na veliteľstvo 294. divízie, kde mal naviazať styk s jej veliteľom. VHA Trnava, ref 20, s. 37.

²⁶VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 29/1/7, Osobitný rozkaz č. 5 zo 14. 9. 1941.

otvorený, bránil motorizovaný peší pluk 20 spolu s dvomi batériami II/11 oddielu. Obranné postavenie v južnom úseku siahalo až ku hlavnému ramenu rieky. Úlohou divízie bolo zabrániť prechodu Sovietov cez Dneper.

Dňa 15. septembra boli obidva oddiely v palebných postaveniach. Oddiel I/11 dostal za úlohu ostreľovať priestor Procev, z ktorého ustupovala sovietska divízia. Aby veliteľstvo zistilo, či sa nepriateľské delostrelectvo nachádza naďalej v pôvodných postaveniach, mal do nich oddiel viesť rušivú paľbu a hlásiť, či ju nepriateľské batérie opätovali. Navyše mali batérie oboch oddielov zabrániť sústredeniu väčších nepriateľských síl na ostrove medzi Kozinkou a Dneprom. Delostreleckému pluku 11 pomáhali svojimi horskými kanónmi aj roty HKB.²⁷

Batéria 2/11 zaujala palebné postavenie v lese pozdĺž ramena Dnepra. Večer 15. septembra spustila rušivú paľbu na podporu pešieho pluku 21. Nasledujúce ráno sa jedna húfnica presunula asi o 1,5 km dopredu smerom k pozorovateľni, aby mohla strieľať na vzdialenejšie ciele. Húfnici bolo na ochranu pridelené aj guľometné družstvo, čo sa stalo takmer osudné slob. Danišovi. Postrelila ho hliadka predsunutej húfnice, keď išiel strieľať jedného z členov obsluhy guľometu.²⁸

Večer 16. septembra plk. Turanec nariadil streľbu jednotlivých diel z náhradných postavení, aby nepriateľ nadobudol dojem, že slovenské jednotky dostali delostrelecké posily a chystajú útok. V palebnom postavení I/11 batérie sa streľby zúčastnil dokonca aj minister národnej obrany, gen. Čatloš, ktorý bol v tom čase na návšteve Rýchlej divízie.²⁹

Osobitná bojová skupina, zložená zo siedmich dôstojníkov a 320 mužov, dostala ráno 16. septembra rozkaz postaviť dva mosty cez Dneper. Ťažkej nepriateľskej paľbe podľahli dvaja príslušníci pionierskej čaty (jedným z nich bol aj veliteľ bojovej skupiny npor. Orthofer) a šiesti boli zranení. Mosty sa však podarilo postaviť, na čom mala veľký podiel aj 5/11 batéria. Tá zaujala palebné postavenie východne od obce Balika na pravom brehu Dnepra. Tento breh bol vyšší, ako ľavý a poskytoval tak lepšie podmienky na pozorovanie. Východný breh bol obsadený silným sovietskym delostrelectvom, ktoré znemožňovalo nemeckým jednotkám vytvoriť si väčšie predmostie a nebolo v dostrele ťažkých nemeckých diel nasadených pri Kyjeve. Pozorovateľ 5/11 batérie zistil na druhom brehu štyri batérie, z ktorých 16. septembra slovenskí delostrelci jednu zničili a ďalšiu umlčali.³⁰ Ku Rýchlej divízii sa väčšina jednotiek osobitnej skupiny vrátila 20. septembra, iba mostová súprava zostala podriadená 132. divízii až do 28. septembra.

Počas bojov na Dnepri sa podaril husársky kúsok rote HKB 20, ktorá potopila sovietsky čln plaviaci sa po rieke. Od 17. septembra viedli obidva oddiely účinné paľby na ustupujúce nepriateľské kolóny, trény a mínometné hniezda. Sovietske vojská bezhlavo ustupovali, aby sa vyhli nemeckému obkľúčeniu a delostreleckí pozorovatelia nemali problémy s vyhľadávaním cieľov.

Po ukončení bojov pri Kyjeve poslal veliteľ 6. armády maršal von Reichenau ďakovný list gen. II. triedy Antonovi Pulanichovi, veliteľovi slovenského poľného zboru v ZSSR: „V spoločnom boji našich spojeneckých národov proti bolševizmu mal som tú česť mať pod svojim velením slovenskú Rýchlu divíziu. Pri vylúčení týchto jednotiek z mojej veliteľskej právomoci je mi veľkým potešením, že Vám, pán generál, môžem povedať ako veľmi sa Vaše jednotky osvedčili a akú úctu si získali u nemeckých vojakov. Rýchla divízia bola dôležitým

²⁷VHA Trnava, ref 21, s. 9.

²⁸VHA Trnava, ref 17, s. 62.

²⁹Tamže.

³⁰18. septembra dostal plk. Turanec nasledujúci ďakovný prípis od veliteľa 132. divízie: „...mostová súprava sa vyznamenala v hladkej spolupráci s mojou divíziou. Taktiež mne podriadená 105 mm batéria, ktorej sa podarilo zničiť v krátkom čase 1 nepriateľskú batériu, ako aj čata DPL sa pri svojom nasadení tiež veľmi dobre uplatnili...“ VHA Trnava, ref 20, s. 71.

Vojenská história

členom počas veľkej bitky pri Kyjeve. Pionieri a delostrelci mali rozhodujúci podiel pri prechode jednej nemeckej divízie cez Dneper...³¹

Dňa 22. septembra došlo k výmene veliteľa delostreleckého pluku 11. Mjr. Jozefa Vogla nahradil mjr. Ernest Badík.³² V ten deň sa celá divízia presunula do Bielej Cerkve a po krátkom odpočinku pokračovala smerom na juhovýchod. Presun opäť prebiehal po zlých cestách. Keďže jediný neporušený most cez Dneper bol pri Kremenčugu, smerovala k nemu väčšina nemeckých a rumunských jednotiek, čo ešte viac skomplikovalo presun. Komunikácie boli také preplnené, že aj sám veliteľ divízie musel stráviť noc v poli. Nekvalitné cesty spôsobovali nadmerné opotrebovanie vozidiel. Len samotný delostrelecký pluk 11 prišiel o 58 ťažných áut a na dvoch delách praskli lafety.³³ Nevyhnutným následkom takéhoto presunu bola reorganizácia divízie. Niektoré jej časti sa museli zrušiť, aby sa získali motorové vozidlá pre bojové zložky. Táto reorganizácia sa dotkla aj delostreleckého pluku 11.

Z pojazdných vozidiel a bojascapných diel sa vytvorili dva oddiely. Oddiel I/11 pozostával z dvoch batérií 100 mm húfnic vz. 30 (1/11 a 2/11, každá so štyrmi delami) a oddiel II/11 bol zložený z jednej štvordelovej batérie húfnic vz. 30 (3/11) a jednej trojdelovej batérie 105 mm kanónov vz. 35 (5/11). Zvyšný materiál pluku (jedna batéria a nepojazdné vozidlá, spolu so zodpovedajúcim počtom dôstojníkov a mužstva) mal zostať v dedine Onufrijevka, pokiaľ sa delá a vozidlá neopravia. Potom sa mali opäť pripojiť k divízii. Veliteľstvo pluku bolo zrušené ako taktické a ostalo iba materiálным a hospodárskym veliteľstvom. Jeho veliteľ bol pričlenený spolu s nevyhnutným počtom vozidiel a personálom potrebným na vedenie agendy k štábnejrote Rýchlej divízie.³⁴

Poľné delostrelectvo Rýchlej divízie (september 1941)

Delostrelecký pluk 11	100 mm húfnica vz. 30	105 mm kanón vz. 35
I/11 oddiel	8	–
II/11 oddiel	4	3

Reorganizovaná divízia prešla 28. septembra do podriadenosti veliteľstva 1. tankovej skupiny (od 6. októbra reorganizovaná na 1. tankovú armádu, veliteľ genplk. Ewald von Kleist), ktorá pôsobila na hlavnom smere úderu skupiny armád Juh. Po rozvinutí útoku z priestoru Dnepropetrovska sa 1. tanková armáda mala spojiť s 11. armádou, ktorá útočila pozdĺž Azovského mora. Takto malo dôjsť k obkľúčeniu dvoch armád sovietskeho Južného frontu

³¹VHA Trnava, ref 20, s. 71. Gen. II. triedy Pulanich bol veliteľom slovenského poľného zboru v ZSSR, ktorý vznikol 12. augusta a boli v ňom zlúčené všetky pozemné jednotky slovenskej armády. Zbor zanikol 20. septembra a obe divízie získali samostatnosť.

³²Výmenu veliteľa pluku navrhol sám veliteľ divízie, plk. Turanec: „Pretože v noci zo 16. na 17.9. mjr. Vogl telefonoval na pplk. Talského veľmi nezrozumiteľne, presvedčil som sa u neho, čo bolo toho príčinou. Neprekvapilo ma, že bol ešte ráno o 09.00 opitý a musel si pri mojom vytykaní mu ľahnúť si na posteľ. Je veľmi povrchným dôstojníkom a nevie ani poriadne, kde má svoj oddiel umiestnený. Teda ako veliteľ delostrelectva sa vôbec nehodí.“ Podľa Turanca bol Vogl alkoholik a pluk pod jeho velením nemohol plniť určené úlohy. „...na ceste spatky som zistil, že večer 17.30 prešlo auto, ktoré odvádzalo mjr. Vogla práve Bielu Cerkev, kdežto mal vyraziť až ráno do Karatina k odsunu do zápolia. Auto som zastavil a žiadal som, aby mjr. Vogl vyšiel na moment von. Trvalo to veľmi dlho, a keď vyšiel, zistil som, že je úplne spitý. Keď som mu vytykal jeho chovanie sa, že sa opija pred mužstvom a podobné neprístojnosti, začal sa chovať nedôstojne a vyzývavo voči mne pred náčelníkom štábu a mjr. Domesom, prerušil som ihneď s ožratým človekom debatu a v divíznom rozkaze som ho potrestal.“ VHA Trnava, ref 17, s. 1.

³³Príčinou nadmerného opotrebovania vozidiel bola okrem nekvalitných ciest nedostatočná pozornosť veliteľov batérií pri jazde a rýchla jazda po nerovnej vozovke. Vodiči zodpovední za poškodenie vozidiel boli preradení k pechote. VHA Trnava, ref 17, s. 8. Pozri tiež VHA Trnava, ref 20, s. 73.

³⁴VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 29/1/7, Osobitný rozkaz č. 19 z 27. 9. 1941.

a operácie sa mala aktívne zúčastniť aj Rýchla divízia.³⁵ V noci z 2. na 3. októbra prevzali jednotky divízie úsek nemeckej 13. tankovej divízie v priestore Pereščepino s úlohou chrániť tylo 1. tankovej skupiny, zabrániť sovietskym vojskám prekročiť rieku Orel v priestore Pereščepino a nadviazať spojenie s 5. motorizovanou divíziou SS Wiking.³⁶

Batéria 2/11 zaujala postavenie na východnom okraji obce Gerasimovka. Počas presunu diel musela čeliť náletu siedmich sovietskych lietadiel, pri ktorom však nedošlo k žiadnym stratám. Lietadlá neskôr zaútočili na trény I/11 oddielu v Dimitrijevke a zranili troch mužov. K materiálnym stratám nedošlo. Počas dvoch dní, ktoré batéria v obci strávila, dopadlo do postavenia niekoľko nepriateľských granátov, ale opäť bez vážnejších strát.³⁷

Po splnení úlohy pokračovala divízia smerom na juh, do priestoru mesta Pologi (asi 150 km juhovýchodne od Dnepropetrovska), kde motorizovaný peší pluk 21 vystriedal jednotky nemeckej 60. motorizovanej divízie a mal za úlohu zabrániť obkľúčeným sovietskym vojskám prebiť sa na sever. Pri presune na Pologi na divíziu niekoľkokrát zaútočili sovietske lietadlá. Delostrelecký oddiel 11 prišiel o desať ranených a štyri vozidlá. Pri Pologách mala divízia šťastie, že sa sovietske vojská nepokúsili prebiť cez jej zverený úsek, pretože ešte neboli sformované všetky jej bojové jednotky. Okrem toho bolo celé jej pravé krídlo odkryté, pretože talianske jednotky, ktoré mali na divíziu nadviazať, ešte nedorazili na jej úroveň.³⁸

Divízia pokračovala po bojoch pri Pologách v postupe na východ. Počas presunu divíziu opäť napadlo sovietske letectvo, ale tentoraz utrpela vážnejšie straty. Batéria 2/11 stratila troch ťažko ranených mužov. Neskôr obsluha pri čistení diel zistila, že nápravy všetkých štyroch húfníc sú prasknuté a nevyhnutné opravy potrebujú aj viaceré vozidlá. Veliteľ divízie sa rozhodol ponechať delá v Pologách, kde mala počkať na pojazdné dielne z Onufrijevky. V Pologách bola zriadená aj zberňa nepojazdných vozidiel divízie. Takto divízii zostali boj schopné len dve ľahké a jedna hrubá batéria. V činnosti bol len jeden oddiel, pretože veliteľ I/11 oddielu stot. Korda odišiel do zázemia učiť do vojenskej akadémie.³⁹

Dôsledkom týchto strát bola ďalšia reorganizácia divízie. Došlo k zrušeniu veliteľstva delostrelectva, hospodárska správa a pomocné orgány veliteľstva pluku boli pričlenené k II/11 oddielu. Ten bol súčasne premenovaný na delostrelecký oddiel 11. Veliteľ pluku mjr. Badík bol odoslaný do zázemia a novým veliteľom sa stal mjr. Jozef Čillík. Batéria 1/11 bola zrušená a podľa pokynov mjr. Badíka sa mala jej obsluha spolu so zvyškom mužstva veliteľstva pluku presunúť do Dnepropetrovska. Vozidlá 1/11 batérie prevzala 2/11 batéria, rovnako vymenila aj poškodené delá.⁴⁰ Po reorganizácii pozostával delostrelecký oddiel 11 z troch trojdelových batérií. Zrušený bol aj pioniersky prápor 11 a rota KPÚV.

Poľné delostrelectvo Rýchlej divízie (september 1941)

	100 mm húfnica vz. 30	105 mm kanón vz. 35
Delostrelecký oddiel 11	6	2

Do konca októbra nemecká skupina armád Juh prenikla na prístupové cesty k Rostovu na Done. Veliteľstvo tankovej armády potrebovalo uvoľniť z ochrany pobrežia Azovského mora

³⁵BYSTRICKÝ, J.: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. In: Vojenská história, č. 2/1998, s. 51.

³⁶BYSTRICKÝ, ref 6, s. 198, pozri tiež VHA Trnava, ref 20, s. 80-81.

³⁷VHA Trnava, ref 21, s. 9.

³⁸VHA Trnava, ref 20, s. 88.

³⁹Tamže, s. 95, pozri tiež VHA Trnava, ref 21, s.12.

⁴⁰VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 29/1/7, Osobitný rozkaz č. 28 zo 17. 10. Plk. Turanec si do svojho denníka poznamenal že „...týmto zrušovaním moja Rýchla divízia stane sa čoskoro len Rýchlou brigádou alebo dokonca zosilneným peším plukom s ohromne ťažkým veliteľským. a zásobovacím aparátom.“ VHA Trnava, ref 17, s. 52.

60. motorizovanú divíziu a rozhodlo sa nahradiť ju Rýchlou divíziou. Tá bola podriadená veliteľovi pobrežia Azovského mora, gen. delostrelectva Karlovi Eberthovi, veliteľovi Artileriekommanda 301 (ARKO 301) a chránila územie od Mariupolu až po ústie rieky Mius. Ako prvý sa v noci na 1. novembra presunul do určeného postavenia motorizovaný peší pluk 21 a čoskoro ho nasledovali aj ostatné zložky divízie. Rýchla divízia zabezpečovala ochranu pobrežia v šírke takmer 100 km, čo spôsobovalo značné ťažkosti v zásobovaní pohonnými hmotami.⁴¹

Veliteľ Rýchlej divízie rátal s tým, že divízia na pobreží Azovského mora aj prezimuje. Plány mu však skrížil vývoj bojov pri Rostove a protiútok vojsk sovietskeho Južného frontu (veliteľ genplk. J. T. Červičenko) do tyla a boku 1. tankovej armády. Veliteľ 1. tankovej armády bol prinútený posilniť obranu pri rieke Tuzlov. Preto dostala Rýchla divízia 19. novembra rozkaz presunúť sa do priestoru severne od Taganrogu. Pre nedostatok motorových vozidiel sa presunul len zosilnený peší pluk 21, ktorého súčasťou bol aj delostrelecký oddiel 11. Pri presune opäť došlo k mnohým poruchám na vozidlách a do priestoru určenia dorazili len štyri delá. Pre ostatné museli poslať pojazdne vozidlá.⁴² Ostatné jednotky zostali v podriadenosti ARKO 301 a chránili pobrežie Azovského mora v oblasti Taganrogu.

Dňa 21. novembra sa presunula divízia do Golodajevky a prešla do podriadenosti XIV. tankového zboru, ktorému velil gen. pechoty Gustav von Wietersheim. Hlavné obranné postavenie jednotiek XIV. tankového zboru prebiehalo na čiare Bobrikovo – Millerovo – Denisovo Nikolajevskij – Balabanov – Platovo Knieževskij. Rýchla divízia bola pripravená obsadiť obranné postavenia na čiare Okt'abrskij – Kamennaja Tuzlovka – Kumšackij – Pravo Tuzlovskij. Severný úsek obsadil peší pluk 21, južný II. prápor pešieho pluku 20. Na podporu bola každému pridelená batéria ľahkých húfnic. Kanónová batéria mala byť nasadená tak, aby svojimi paľbami mohla podporovať vpredu nasadené nemecké jednotky.

Už o 20.00 žiadal veliteľ XIV. tankového zboru, aby divízia presunula jednu guľometnú rotu ako posilu nemeckému práporu pionierov, ktorý držal predsunuté obranné postavenia, a aby podporila tento prápor paľbou dvoch batérií. Na túto úlohu bola určená 8/21 rota, ktorá sa ešte v noci presunula k nemeckému práporu. Ako delostrelecká podpora boli určené 2/11 a 5/11 batérie. Nemecký pioniersky prápor sa udržal len vďaka tejto podpore, čo ocenil aj veliteľ XIV. zboru osobným poďakovaním veliteľovi Rýchlej divízie.⁴³

Po ústupe nemeckých vojsk za postavenie Rýchlej divízie, ktorý sa uskutočnil v noci na 23. novembra, sa divízia dostala do prvej línie. Jej pravým susedom bola divízia SS Wiking (veliteľ SS-Brigadeführer Felix Steiner) a ľavým 1. horská divízia (veliteľ genmjr. Hubert Lanz). 105 mm batéria účinne kryla ústup, pričom ostreľovala zhromaždisko sovietskych vojsk v Millerove a oddialila tak postup nepriateľa.⁴⁴

Postup sovietskych vojsk na slovenské obranné línie začal v poludňajších hodinách 23. novembra a do večera bola v dotyku s nepriateľom celá divízia. Batéria 2/11 vystrelala 160 rán na odrazenie útoku, ktorý ohrozoval postavenia 6. a 7. roty a susedných nemeckých jednotiek. Prišla však o jednu húfnicu, na ktorej bola zistená porucha.⁴⁵

Obrana na rieke Mius kládla väčšie požiadavky na vojakov a vyžadovala od nich obrovské nasadenie psychických, aj fyzických síl. Po krátkom pozdvihnutí psychiky pri pohľade na Azovské more (väčšina vojakov dovedy žiadne more nevidela), pripravila im jedna z najkrutejších ruských zím za posledné obdobie ťažké podmienky na prežitie. Prvé silnejšie mrazy udreli už 30. septembra, ale až do 8. decembra boli vojaci bez teplého zimného prádla, pričom

⁴¹BYSTRICKÝ, ref 35, s. 54.

⁴²VHA Tmava, ref 20, s. 95.

⁴³VHA Tmava, ref 17, s. 78.

⁴⁴Slovenská rýchla divízia v bojoch proti Sovietom. Bratislava : MNO, 1943, s. 14.

⁴⁵VHA Tmava, ref 21, s. 17.

teplota väčšinou nestúpila nad -15°C . Nedostatočne zásobenej divízii sa materiálnu pomoc snažilo poskytnúť aj veliteľstvo 1. tankovej armády.⁴⁶

Dňa 26. novembra sa zmenšili zásoby delostreleckej munície na polovicu, čo začala pociťovať najmä pechota. Velitelia batérií museli zväžiť vystrelenie každej rany. Pešie jednotky nasadené v prvom slede neustále žiadali delostreleckú podporu, ale ich želania im nemohli byť vždy splnené, čo určite nezlepšilo ich morálku.

O deň neskôr došlo k dôležitej zmene na poste veliteľa divízie. Plk. Turanca vystriedal plk.gšt. Augustín Malár, ktorý dovtedy velil Zaisťovacej divízii. V tom čase bola Rýchla divízia rozdelená po taktickej stránke na niekoľko častí. Jej hlavná časť (peší pluk 21, II. prápor pešieho pluku 20, delostrelecký oddiel 11, pionierska rota, spojovací prápor 2, 13. batéria DPLP a rota HKB 20) bola nasadená východne od obce Želobok, v úseku širokom asi 12 km. Delostrelectvo tvorilo dve skupiny priamej podpory. Pre nedostatok diel neexistovala skupina pre všeobecnú činnosť, takže veliteľ divízie nemohol ovplyvňovať vývoj situácie strelbou delostrelectva.⁴⁷

Zvyšok divízie (veliteľstvo pešieho pluku 20 spolu s jeho II. práporom, ako aj priezvedný oddiel 11 bez motorových vozidiel) bol nasadený na ochranu pobrežia Azovského mora pri Taganrogu. V Dnepropetrovsku sa sústredili jednotky, vyradené z divízie kvôli nedostatku motorových vozidiel, a to veliteľstvo pionierskeho práporu 11 s jednou pionierskou rotou, divízna rota KPÚV a dve batérie (1/11 a 4/11) delostreleckého pluku 11.

Nepriaznivý stav divízie chcelo veliteľstvo vyriešiť jej presunom na Slovensko, kde mali byť motorové vozidlá opravené a doplnené na potrebný počet, všetky delá sa mali vymeniť a rovnako sa malo vymeniť mužstvo starších ročníkov za nováčikov. Takto zreorganizovaná a doplnená divízia mala byť v jarných mesiacoch odoslaná späť do poľa. Vojenská situácia na východnom fronte však neumožňovala takéto radikálne riešenie, a preto divízia zostala v nezmenenom stave po celú zimu.⁴⁸

Od nasadenia divízie na rieke Mius do 26. novembra mala divízia tieto straty: 24 mŕtvych, 36 ranených a niekoľko desiatok vojakov s omrzlinami rúk a nôh.

Po prepade obce Kamennaja Tuzlovka, ktorý sa uskutočnil v noci z 26. na 27. novembra, stratila sovietska iniciatíva pred 7. rotou na intenzite. Obec totiž používali nepriateľské vojská ako východisko na svoje útoky. V ostatných úsekoch bola bojová činnosť normálna, len hrubé delostrelectvo takmer nestrielalo, pretože pre obe 105 mm delá zostávalo len 42 granátov. Batéria 2/11 opätovoľovala rušivé paľby sovietskej 122 mm batérie. O dva dni neskôr strieľala na kolóny ťažných povozov a jeden sa jej podarilo zapáliť. Na kolóny pálila aj 1. decembra, keď ju zastihol rozkaz na ústup.⁴⁹

Rýchla divízia spolu s divíziou SS Wiking ustúpili 1. decembra z pôvodných obranných postavení do úseku asi 1 km za riekou Mius, ktorý bol vhodnejší na obranu. Po takmer šiestich mesiacoch presunov po nekonečných ukrajinských stepiach sa Rýchla divízia nachádzala v priestore, z ktorého sa prakticky nasledujúci polrok nemala pohnúť. Nebolo to však pre ňu obdobie odpočinku na získanie nových síl. Presuny na veľké diaľky boli náročné, najmä na vozidlá a bojovú techniku. Na konci novembra bol ich stav kritický.⁵⁰

⁴⁶Napr. 26. novembra priviezlo niekoľko nemeckých nákladných áut svetre, nohavice a kožuchy, ako aj čokoládu, rum a cigarety. Zároveň odviezli chorých a ranených. Slovenská, ref 44, s. 19.

⁴⁷Tamže, 23. Početný stav časti divízie nasadenej pri Želoboku bol 139 dôstojníkov, 37 rotmajstrov a 3 717 mužov. Z toho delostrelecký oddiel 11 mal 22 dôstojníkov, 7 rotmajstrov a 494 mužov.

⁴⁸Tamže, s. 27.

⁴⁹Tamže, s. 28., pozri tiež VHA Trnava, ref 2, s. 17.

⁵⁰Divízia mala 228 pojazdných nákladných áut namiesto 940, 17 osobných namiesto 220, 5 motocyklov namiesto 244, jedenásť 75 mm kanónov namiesto dvanástich, dva 105 mm kanóny namiesto štyroch a osem 100 mm húfníc namiesto šesnástich. Kritický bol aj stav delostreleckej munície. 25. novembra zostávalo pre 105 mm kanóny 100 rán na delo, pre 100 mm húfnice 260 rán a pre 75 mm kanóny 200 rán. Najbližší sklad munície bol v Dnepropetrovsku, vzdialenom asi 400 km, a na jej dopravu neboli ani vozidlá, ani pohonné hmoty. Slovenská, ref 44, s. 18.

Do severnej časti obranného postavenia bol presunutý II/21 prápor a mal prehradiť smery Malopetrovskij – Novaja Nadežda a Jelizavetinskij – Golodajevka. Ako priama podpora mu boli pridelené rota HKB 21 a 2/11 batéria. Stredný úsek obsadil prápor II/20 a prehradil smery Olchovskij – Golodajevka a Olchovskij – Krepaki a podporovať ho mala rota HKB 20. Južnú časť a smery Novo Bachmuckij – Golodajevka a Novo Bachmuckij – Želobok prehradil I/21 prápor s priamou podporou roty HKB 11 a 3/11 batérie. Všeobecnú podporu mala poskytovať 5/11 batéria hrubých kanónov.⁵¹

Delostrelecké jednotky mali aj napriek nedostatku munície viesť priehradné paľby a sústredenia po odchode peších jednotiek a ďalekými paľbami kryť ustupujúce predné stráže. Delostrelectvo určené ako podpora II/21 práporu malo byť schopné viesť paľby aj do južného úseku, rovnako ako rota HKB 11 a 3/11 batéria do úseku severného.

Jednotky Rýchlej divízie začali po ústupe budovať nové obranné postavenia. Práce pokračovali veľmi pomaly, pretože dostupné náradie nestačilo na kamenitú a zamrznutú pôdu. Nepriateľ nadviazal po slovenskom ústupe opäť dotyk s celým úsekom divízie a ešte viac sťažoval budovanie okopov a krytov.

V dňoch 2. a 3. decembra sa v novom postavení udomáčkňovali aj delostrelci. S pomocou nemeckých pionierov budovali pozorovateľne a zastrel'ovali sa na pravdepodobné zhromaždiská sovietskych vojsk. Táto aktivita bola odmenená aj prvým úspechom, keď o 12.25 h bola spozorovaná automobilová kolóna smerujúca z Pisarevského do Golodajevky. Účinnou paľbou ľahkých batérií sa podarilo zničiť asi tretinu vozidiel. Postavenie 2/11 batérie navštívil veliteľ divízie plk. gšt. Malár spolu s veliteľom oddielu mjr. Čillikom. Nasledujúce dni batéria páliła na sovietske zákopy a domy, v ktorých sa ohrievali sovietski vojaci.⁵²

Od rána 7. decembra sovietske vojská útočili v celej šírke úseku divízie. Účinnou paľbou delostrelectva, mínometov a guľometov boli všetky pokusy o preniknutie do obranného postavenia odrazené. Počas útokov bolo však spozorované zvláštne správanie vojakov, ktorí vyrazili v rojniciach, ale čím viac sa blížili k slovenským postaveniam, tým viac sa zhluokovali do skupiniek po desiatich až tridsiatich mužoch, čím uľahčovali prácu slovenským delám a mínometom. Tento úkaz vysvetlil až zajatý sovietsky poručík. Mužstvo dostávalo pred útokom vodku vo veľkom množstve, že bolo opité. Slovenskí vojaci sa po prvýkrát stretli s takouto praxou, u sovietskych vojsk však bežnou.⁵³

Delostrelci boli úspešní aj 8. decembra. Hrubá batéria ostrel'ovala sovietsku batériu, ktorej palebné postavenie prezradil nepriateľský zajatec. Krátko po otvorení paľby sa dalo pozorovať, ako sa obsluha batérie rozbieha na všetky strany. Po desiatej rane sa objavili oblaky dymu a zakrátko nasledoval silný výbuch. Jeden z granátov zasiahol muníciu batérie a vyradil ju tak z boja. 8. december bol úspešný aj pre celú divíziu, keď sa konečne dočkala dlho očakávaného zimného prádla. Na front opäť zavítal aj minister národnej obrany gen. Čatloš a prehliadol si aj palebné postavenie a pozorovateľňu 2/11 batérie.⁵⁴

Batéria 2/11 dostala v týchto dňoch posilu – priviezli jej mierne poškodené sovietske delo aj so strelivom. Zakrátko sa podarilo delo opraviť a uviesť do bojaschopného stavu a obsluha začala so skúšobnými strel'bami. Zistili veľkú kadenciu a dostrel až na 12 km. Keďže zameriavač bol poškodený, strel'ba nemala potrebnú presnosť, avšak delo sa stalo súčasťou batérie.⁵⁵

Mohutná sovietska delostrelecká príprava nadržanom 10. decembra bola predzvesťou silného útoku. Červenoarmejci útočili celé dopoludnie, ale všetky pokusy o prielom v severnom

⁵¹BYSTRICKÝ, ref 35, s. 56, pozri tiež Slovenská, ref 44, s. 27.

⁵²VHA Tmava, ref 21, s. 17.

⁵³Slovenská, ref 44, s. 49. Červená armáda dodávala pred útokom svojim vojakom vodku v cisternách. Pozri tiež LACKO, M.: Skaza delostreleckého pluku 31 pri Charkove. In: Historické pohľady č. 1, roč. 1, s. 152.

⁵⁴VHA Tmava, ref 21, s. 19.

⁵⁵Tamže. Pravdepodobne išlo o 76,2 mm kanón.

a južnom úseku boli za výdatnej podpory troch batérií a mínometných čiat s veľkými stratami odrazené. Proti divízii SS Wiking využili sovietske vojská aj podporu tankov, ale ani v tomto prípade neboli úspešní. Ktovie, ako by dopadol tankový protiútok v úseku Rýchlej divízie. Jedinými protitankovými zbraňami boli 37 mm KPÚV, tie sa však proti stredným sovietskym tankom nedali použiť. Rovnako sa nedali použiť 100 mm húfnice. Protipancierové strelivo mohli používať iba 105 mm kanóny, tie malo delostrelectvo iba dva, a 88 mm protiletadlové kanóny, ktoré mala divízia štyri.

Po neúspešných protiútokoch sa situácia pred obranným postavením na niekoľko dní upokojila. Nepriateľ sa venoval preskupovaniu a prísunu vojsk. Delostrelecký oddiel 11 mal konečne dostatok streliva a na väčšinu presunov sovietskych vojsk reagoval rušivými paľbami. Strelba bola vedená na každú skupinku väčšiu, ako traja muži. Na každé miesto, kde sa predpokladalo sústredenie vojsk, bola pripravená paľba, prvá alebo druhá rana bola väčšinou presná.⁵⁶

Dňa 11. decembra sa značne oteplilo – namiesto silných mrazov prišli dažde, čo ešte viac zhoršilo zásobovaciu situáciu. Zásobovanie bolo možné iba pásovými vozidlami alebo konskými povozmi. Okopy a úkryty sa zmenili na bazény plné špinavej vody a blata a väčšina mužstva si priala, aby opäť začalo mrznúť. Silné dažde spôsobili, že sa rieka Mius vyliala z brehov a strhla všetky mosty, čo aspoň trochu uľahčilo prácu obrancov v prvej línii, pretože sovietski vojaci sa cez ňu nemali ako dostať. Ale už 20. decembra zaznamenali slovenské predné hliadky nepriateľskú aktivitu na pravom brehu, čo znamenalo, že Sovietsi postavili cez rieku nové prechody.⁵⁷

V týchto dňoch tri slovenské batérie ostreľovali hlavne miesta, kde sa podľa hukotu dala predpokladať prítomnosť motorových vozidiel. Po prvý raz sa pred slovenskými líniami objavili jazdecké jednotky. Jedna nepriateľská rota sa pokúsila vystriedať jednotky pred stredným úsekom, ale sústredenou delostreleckou a mínometnou paľbou bola zastavená a so stratami prinútená ustúpiť. Jednej batérii sa podarilo zasiahnuť dom, v ktorom pozorovateľ predpokladal nepriateľské SV. Medzi 22. a 24. decembrom sa aktivita pred hlavným obranným postavením obmedzila na občasné hliadkovanie, ale hukot za sovietskymi líniami nasvedčoval tomu, že červenoarmejci na Vianoce niečo chystajú.⁵⁸ Dňa 22. decembra sa k divízii pripojila celá skupina strážiacia doteraz pobrežie Azovského mora.

Nepriateľský útok nedal na seba dlho čakať. Už v noci na 25. decembra bol celý južný úsek pod hustou delostreleckou a mínometnou paľbou. O 06.00 h začali Sovietsi v sile práporu útok na severné krídlo II/20 práporu, ktorý však zásluhou delostrelectva a mínometov stroskotal už v zárodku a ustupujúce jednotky zanechali za sebou desiatky mŕtvych. O 10.30 h vyrazili z Golodajevky ďalší sovietski vojaci. Tentoraz postupovali vpred aj s podporou delostrelectva, mínometov, raketometov a tankov. Slovenské batérie začali nepriateľské tanky ostreľovať a podarilo sa im dva z nich znehybniť.⁵⁹ Obrancovia prednej línie mali šťastie, že rieka Mius mala hlboké koryto a strmé brehy, čo pre tanky znamenalo neprekonateľnú prekážku. Počas celého dopoludnia však mali batérie možnosť páliť na množstvo dostupnejších cieľov. O 12.00 h začala sovietska paľba strácať na intenzite a čoskoro postup pred celým obranným postavením ustal. Počas útoku ostreľovali obranné postavenia aj sovietske stíhačky, ale neúspešne. Boj však pokračoval u južného suseda, divízie SS Wiking, a jeden z jej plukov (pluk SS Germania) bol zo svojich postavení vytlačený. V noci na 26. decembra však svoje postavenia dobyl späť.

⁵⁶Slovenská, ref 44, s. 56.

⁵⁷Tamže, s. 67.

⁵⁸Na Štedrý deň mužstvo dostalo darčeky zo Slovenska a pridel 1,5 dl rumu na muža. Veliteľ divízie však dostal darček, ktorý ho veľmi nepotešil. Podľa periodického lekárskeho hlásenia o zdravotnom stave mužstva bolo toto dlhotrvajúcim nasadením bez výmeny a odpočinku a tiež pre nedostatok kvalitnej stravy telesne vyčerpané. Väčšina mužstva trpela črevným katarom, svrabom, slabosťou zraku a krvácaním podnebia, o zavšívavení ani nehovoriac. Slovenská, ref 44, s. 72.

⁵⁹Tamže, s. 74.

Nasledujúci deň začali červenoarmejci útočiť už o 4.40 h. Pre veľkú tmu nebolo možné zistiť, v akej sile nepriateľ útočí. Delostrelci sa ho však snažili zastaviť priehradnými paľbami. Aj napriek tomu obrana v južnom úseku nevydržala nápor a Sovietom sa podaril prielom v šírke asi 700 metrov. Po protiútoke vedenom za podpory mínometov a rôt HKB boli však vytlačení, ale vlastné obranné postavenie bolo dobyté až o 14.00 h. Pluk SS Germania musel opäť ustúpiť – tento raz až 3 km za svoje pôvodné pozície, čím sa odkrylo pravé krídlo Rýchlej divízie. Obrana južného úseku o 18.00 h opäť čelila hlavnému náporu a opäť ho nevydržala. Keďže veliteľ divízie už nemal k dispozícii žiadne zálohy, poskytol mu veliteľ divízie SS Wiking jednu pioniersku rotu. Aj za jej pomoci sa podarilo pôvodné postavenie znovu obsadiť. Slovenské straty z 26. decembra dosiahli trinásť mŕtvych a 64 ranených.⁶⁰ Straty na sovietskej strane nie sú známe, ale zajatci vypovedali, že boli značné.

Pluk SS Germania dosiahol svojich postavení 27. decembra až za pomoci vlastných tankov. Slovenské línie boli po celý deň ostreľované silnou delostreleckou paľbou. Ostreľovanie bolo také silné, že si veliteľ divízie musel vyžiadať podporu nemeckých strmhlavých bombardérov Ju-87. Tie zaútočili na Golodajevku a bombardovali každé miesto, kde sa dala predpokladať prítomnosť diel a mínometov. Po nálete stratilo ostreľovanie na intenzite. Neodpočívalo však ani sovietske letectvo a za celý deň museli slovenské jednotky čeliť desiatim náletom. Bomby zhodené do palebných postavení našťastie nespôsobili žiadne vážnejšie škody.⁶¹

Po vianočných bojoch bola Rýchla divízia vyčerpaná a veliteľ bol takmer bez záloh. Preto požiadal veliteľstvo XIV. tankového zboru o jeden nemecký prápor, ktorý by posilnil divíziu. Veliteľ zboru mu vyhovel a od 28. decembra najjužnejší úsek divízie bránila nemecká bojová skupina „Weller“.⁶² Tá zostala vo zväzkoch divízie až do 11. januára 1942, keď ju vystriedal I/20 prápor. Nový rok prebehol bez vážnejších udalostí, len batéria 2/11 bola ostreľovaná rušivou paľbou.⁶³

V období medzi 1. a 15. januárom sa situácia na fronte upokojila a aktivita obidvoch strán sa obmedzila na hliadkovanie a občasnú rušivú paľbu. Batéria 2/11 ostreľovala väčšinou Golodajevku.⁶⁴ Jedinou vážnejšou udalosťou bolo skrátenie obranných postavení divízie. Úsek práporu I/20 prevzal fínsky prápor divízie SS Wiking. Nová južná hranica divízie viedla po čiare južný okraj Kolpakovky – severný okraj Novo Olchovskij – severný okraj Želoboku a obranné postavenia sa skrátili na 9 kilometrov. Divízii bol pridelený aj nemecký delostrelecký oddiel 844. Skrátenú obrannú líniu bránili tri prápory, zatiaľ čo štvrtý prápor bol v zálohe.

Od 15. januára sa zvýšila intenzita vzájomnej delostreleckej paľby a slovenské batérie zvädzali s nepriateľským delostrelectvom množstvom súbojov. Jednu sovietsku batériu sa podarilo umlčať a mínometry zničili sovietske guľometné družstvo. Sovietske jednotky sa začali presúvať do Krepák a do západnej časti Golodajevky a podľa zvýšenej aktivity sa dalo čakať, že v krátkom čase zaútočia. Batérie delostreleckého oddielu 11 sa snažili zmať všetky prípravy nepriateľa. Súčasťou plánu bol aj delostrelecký prepad na Golodajevku, ktorý sa odohral 28. januára.

Sovietski zajatci prezradili, že Golodajevka je obsadená 75. streleckým plukom 31. streleckej divízie, ktorý sa pripravuje na útok. Veliteľ divízie preto nariadil prepad, ktorého sa zúčastnili všetky tri batérie delostreleckého oddielu 11 (2/11, 3/11 a 5/11), všetky roty HKB (11, 20 a 21), pridelený nemecký oddiel 844 a II/64 oddiel od divízie SS Wiking. Celkovo sa na prepade zúčastnilo 31 diel a z každého bolo vypálených 31 rán. Ostreľovanie sa trikrát opakovalo a na

⁶⁰Tamže, s. 78-79.

⁶¹Tamže, s. 81.

⁶²Tamže.

⁶³VHA Trnava, ref 21, s. 21. Na Nový rok mužstvo dostalo prídel po 3 dl rumu na jedného, ako aj balíky od domovského delostreleckého pluku 11 zo Žiliny.

⁶⁴Tamže. 13. januára bol sovietskym granátom zranený npor. Kurinský, ktorý zraneniam ešte v ten večer podľahol.

Golodajevku dopadlo 1 674 rán. Delostrelecký prepad zmenil Golodajevku na rumovisko a v celej dedine nezostala nepoškodená ani jediná budova. Sovietske vojská sa však aj napriek značným stratám v dedine udržali. Podľa výpovedí zajatcov sa červenoarmejci počas ostreľovania skrývali v úkrytoch pod domami a najväčšie straty utrpeli na začiatku prepádov, keď sa zdržiavali v domoch.⁶⁵

Intenzitu nadobudla aj sovietska delostrelecká paľba, z čoho sa dalo predpokladať, že nepriateľ posilnil svoje delostrelectvo novými batériami. K útoku väčšieho rozsahu došlo až 30. januára, keď nepriateľ v sile dvoch rôt zaútočil na rozhranie medzi Rýchlou divíziou a jej severným susedom, 1. horskou divíziou. Útok bol však za výdatnej podpory slovenských batérií odrazený.⁶⁶

Dňa 15. februára bola posilnená divízia SS Wiking a prevzala celý úsek Rýchlej divízie. Tá sa presunula na sever a medzi 15. a 16. februárom obsadila časť obranných postavení 1. horskej divízie, ktoré sa nachádzali severne od Golodajevky po obec Dimitrijevka. Jednotky divízie zaujali nesúvislú obranu v postaveniach na svahoch západne od rieky Mius. Ľavé krídlo obsadil prápor I/20, stred a pravé krídlo obrannej línie bránili I/21 a II/21 prápory. Štvrtý prápor tvoril zálohu veliteľa divízie. Šírka nového úseku bola asi 9 km.

Delostrelectvo vytvorilo dve skupiny priamej podpory. Severná, ktorá pozostávala z rôt HKB 11, HKB 20 a 3/11 batérie, podporovala I/20 a I/21 prápory. Južná skupina, s rotou HKB 21 a 2/11 batériou, podporovala prápor II/21. Všeobecnú činnosť mali na starosti 5/11 batéria a hrubý nemecký oddiel 844.⁶⁷

Už 14. februára vykonal veliteľ oddielu spolu s veliteľmi batérií obhliadku terénu v novom úseku. O deň neskôr bola presunutá jedna húfnica z 2/11 batérie do budúceho postavenia v obci Marinovka, kde sa mala zastrieľať. Zvyšok batérie bez ťažkostí dorazil do Marinovky 16. februára. Obsluha zakrátko obsadila pozorovateľne a zastrieľala húfnice na divízne prepady, sústredenia a priehrady podľa požiadaviek veliteľov plukov a práporov.⁶⁸ Batéria 5/11 spolu s rotou HKB 11, 20 a 21 zaujali palebné postavenia v Stepanovke, asi 3 km za hlavnou obrannou líniou.

Úsek, ktorý prevzala Rýchla divízia od 1. horskej divízie, nebol taký vhodný na obranu, ako postavenia pri Golodajevke. Neposkytoval žiadne krytie a za denného svetla nebol možný žiadny pohyb v otvorenom priestore. Sovietska strana rieky Mius bola asi o 60 metrov vyššia, ako slovenská, a preto mali Sovieti lepšie podmienky na pozorovanie.

Prvému útoku v nových postaveniach čelili slovenské jednotky už 17. februára, keď o 4.00 h podnikli červenoarmejci proti II/21 práporu výpad v sile asi dvoch rôt. Útok bol vďaka hlasným povelom a krikom spozorovaný už v polovici predpolia a po dvadsaťminútovej priehradnej paľbe delostrelectva sa dali nepriateľskí vojaci na ústup. Ďalší pokus o prielom bol zaznamenaný o 23.50, ale delostrelectvo opäť zahnilo Sovietov do východiskových pozícií. Sovietske straty dosiahli 30 mŕtvych a 60 ranených.⁶⁹

Dňa 21. februára došlo k zmene vo velení delostreleckého oddielu 11. Mjr. Čillíka, ktorý odišiel na Slovensko, vystriedal mjr. Jozef Dobrovodský.⁷⁰ V rovnaký deň zvýšili Sovieti svoju aktivitu. Do najväčších ťažkostí sa dostala 6/21 rota, ktorá bránila predsunuté postavenie na kóte 76,7. Za podpory delostrelectva a mínometov napadol nepriateľ slovenskú rotu z troch strán. Časti sovietskych jednotiek sa podarilo postúpiť za žienijné prekážky, ale boli zahnané na útek. Nápor pokračoval po celý deň, ale všetky útoky boli aj za pomoci slovenských delostreleckých a mínometných batérií odrazené.

⁶⁵Slovenská, ref 44, s. 97. Pozri aj VHA Trnava, ref 21, s. 26. Prepad z 28. januára bol najmohutnejší, aký divízia počas svojho nasadenia pri rieke Mius previedla.

⁶⁶Tamže, s. 97.

⁶⁷Tamže, s. 106.

⁶⁸VHA Trnava, ref 21, s. 27.

⁶⁹Slovenská, ref 4, s. 113.

⁷⁰VHA Trnava, ref 21, s. 28. Odchádzajúci mjr. Čillík bol vyznamenaný nemeckým Železným krížom II. triedy.

Pravé krídlo slovenského úseku muselo čeliť sovietskemu útoku aj 27. februára. Pred svitaním prešli nepriateľské jednotky v sile troch práporov po pontónovom moste cez rieku Mius a podporovaní silnou delostreleckou a mìnometnou paľbou zaútočili na obranné postavenia II/21 práporu. Podarilo sa im odrezať predsunutú čatu 6/21 roty a vniknúť do obranného postavenia. O 05.15 h nasadil veliteľ práporu do protiútoky dve čaty 7/21 roty, ktoré so silnou podporou vlastného delostrelectva Sovietov vytlačili. Po 06.00 h sa sovietsky útok zastavil a delostrelectvo spolu s mìnometmi začalo systematicky ničiť sovietsku pechotu, ustupujúcu v otvorenom teréne. Predsunutá čata si však so Sovietmi musela poradiť sama, pretože sa nachádzali tak blízko pri slovenských líniiach, že na nich nebolo možné viesť paľbu vlastných batérií.⁷¹

V prvej polovici marca sa situácia pri Dimitrijevke opäť upokojila. Každodennú činnosť vyplňalo najmä hliadkovanie, príležitostné letecké bombardovanie a najmä vzájomné delostrelecké prestrelky. Batéria 2/11 strieľala na mìnometné a guľometné hniezda v Dimitrijevke a viedla rušivé a priehradné paľby. V noci na 10. marca bola ostreľovaná ťažkým delostrelectvom kalibru 152 mm a paľbu opätovala.

Dňa 6. marca prideliť veliteľ divízie delostreleckému oddielu 88 mm protiletadlovú batériu. Jedna čata vybudovala svoje postavenie v obci Garany, druhá sa presunula do priestoru severne od Stepanovky. Úlohou batérie bola paľba proti pozemným cieľom v rámci všeobecných palieb a paľba proti nepriateľským obrneným vozidlám.⁷²

Už na začiatku januára 1942 zamýšľalo ministerstvo národnej obrany zreorganizovať a prezbrojiť náročnými presunmi a bojovým nasadením vyčerpanú divíziu. Tzv. „minimálny program“ vychádzal zo skutočnosti, že divízia je nasadená v zostave nemeckej armády, a preto je potrebné vyzbrojiť ju nemeckým materiálom, aby sa predišlo komplikáciám pri zásobovaní zo Slovenska. Podľa požiadaviek ministerstva mala byť vyzbrojená tankmi, účinnými protiletadlovými zbraňami a silným delostrelectvom. Prezbrojená divízia mala byť bojaschopná 1. mája 1942. Rokovania s nemeckou stranou boli však neúspešné a divízia zostala v pôvodnej organizácii a s pôvodnou výzbrojou.⁷³

Podľa rozkazu ministerstva národnej obrany zo 6. marca 1942 malo byť posilnené delostrelectvo Rýchlej divízie tak, aby sa jeho sila rovnala motorizovanému delostreleckému pluku. Pluk mal mať tri oddiely, z ktorých dva mali byť vyzbrojené nemeckými 105 mm húfnicami leFH 18 a jeden slovenskými 105 mm kanónmi vz. 35. Keďže jeden oddiel v zostave divízie už pôsobil, bolo treba postaviť zvyšné dva. Výzbroj mala z Nemecka doraziť na Slovensko v priebehu marca a apríla. Delostrelecký oddiel 11 však mal iba jednu batériu 105 mm kanónov. Zostávajúce mal vytvoriť delostrelecký pluk 11 zo Žiliny. Nepotrebné húfnice vz. 30 z výzbroje delostreleckého oddielu 11 sa mali stiahnuť do zálohy alebo odsunúť do zázemia.⁷⁴

Súčasne z motorizovaným plukom plánovalo ministerstvo národnej obrany postaviť pre potreby Rýchlej divízie aj nový hipomobilný pluk. Mal pozostávať z troch batérií 100 mm

⁷¹BYSTRICKÝ, J.: Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: Vojenská história, roč. 5, 2001, č. 1, s. 40. Pozri tiež Slovenská, ref 44, s. 132-133. Straty Rýchlej divízie dosiahli 7 mŕtvych a 21 ranených. Počas útoku vystrieľala len samotná 2/11 batéria 316 granátov.

⁷²Slovenská, ref 45 s. 138. Nasadenie tejto batérie do boja proti pozemným cieľom znamenalo značné posilnenie protitankovej obrany divízie.

⁷³BYSTRICKÝ, ref 71, s. 42. Na prezbrojenie delostrelectva ministerstvo požadovalo dvadsať ľahkých motorizovaných 105 mm húfnic leFH 18 a štrnásť motorizovaných 100 mm kanónov.

⁷⁴VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 30/2/7. Rozkaz MNO č. 82.209/taj/mat1942 zo 6. marca 1942. Dňa 11. marca vydalo MNO ďalší rozkaz, ktorý nariaďoval vystriedanie mužstva delostreleckého oddielu 11. Vystriedané malo byť najmä mužstvo staršie, ako odvodový ročník 1939. Úlohy oddielu mal prevziať novopostavený delostrelecký oddiel. Ten mal pozostávať z troch batérií, ktoré by postavili delostrelecké pluky 1, 2, 11 a 12 z mužstva odvodových ročníkov 1939 a 1940. Delostreleckú výzbroj mal prevziať od delostreleckého oddielu 11. VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 30/2/7. Rozkaz MNO č. 82.080/taj.III/III1942 z 11. marca 1942.

Vojenská história

húfnic vz. 14/19 a z troch batérií 150 mm húfnic vz. 25. Pohotovosť mal dosiahnuť 1. mája a na front mal byť presunutý až na osobitný rozkaz ministra národnej obrany.⁷⁵

Návrh MNO na reorganizáciu poľného delostrelectva Rýchlej divízie (marec 1942)

Delostrelecký pluk 11	105 mm húfnica leFH 18	105 mm kanón vz. 35
I/11 oddiel	12	–
II/11 oddiel	12	–
III/11 oddiel	–	12

Plány ministerstva sa však podarilo splniť len čiastočne. Dňa 7. apríla dorazil do Kalinovky, kde sídlilo veliteľstvo divízie, I/11 delostrelecký oddiel pod velením mjr. Františka Klúčika. Na druhý deň sa presunul do Stepanovky a mužstvo tohto oddielu postupne v palebných postaveniach vystriedalo a doplnilo na predpísaný počet dôstojníkov a mužstvo oddielu 11. Batérie boli doplnené na štyri delá. Vystriedaní príslušníci delostreleckého oddielu 11 odpochovali cez Garany do Kalinovky, odkiaľ mali byť odsunutí do zázemia. Veliteľom doplneného delostreleckého oddielu 11 zostal mjr. Dobrovodský a mjr. Klúčik sa stal veliteľom delostrelectva divízie.⁷⁶

Na konci marca sa začal topiť sneh, čo opäť skomplikovalo zásobovanie. Doprava delostreleckej munície zo zbrojného parku divízie, ktorý bol vzdialený 30 km, sa stala veľmi náročnou. Rovnako, ako v decembri, rieka Mius sa rozvodnila a dosiahla šírku skoro 500 metrov. Rozvodnenie však netrvalo dlho, a už 29. marca sa Sovieti pokúsili o útok. Tento raz však chceli slovenských vojakov prekvapiť a zaútočili bez delostreleckej prípravy. Predsunuté hliadky však už pred polnocou začuli približujúce sa nepriateľské jednotky. Čoskoro nasledovali rozkazy pre delostrelectvo, ktoré podľa dohovorených signálov zahájilo paľbu pred úsek napadnutej roty. Do priehradnej paľby sa zapojili všetky batérie divízie. Útok bol odrazený bez strát na slovenskej strane.⁷⁷

V apríli pokračovala každodenná rutina divízie. Občasné ruské nočné útoky boli vždy rovnakým spôsobom odrazené. Slovenské batérie sa zamerali na nové ciele, ktorými boli sovietske propagandistické megafóny. Dňa 23. apríla dopadol do postavenia jednej z batérií granát zo sovietskeho mínometu a jedného muža obsluhy zabil a ďalších dvoch poranil.⁷⁸

Dňa 25. apríla prevzal velenie divízie od gen. Malára⁷⁹ opäť gen. Turanec. Vtedy už bola divízia v „staronových“ postaveniach, keď prevzala časť obranného úseku divízie SS Wiking medzi obcou Garany a južne od Golodajevky. Veliteľstvo divízie ostalo v Kalinovke, veliteľstvo delostreleckého oddielu 11 spolu s veliteľstvom prideleného nemeckého oddielu 844 sa premiestnilo zo Stepanovky do obce Malopetrovskij. Severným susedom slovenských jednotiek sa stala 4. horská divízia.⁸⁰ Rýchla divízia obsadila úsek v šírke asi 15 km, ale na jeho obranu nemala dostatočný počet vojakov. Preto tvorili prvú líniu ohniská odporu v sile zosilnených družstiev a čiat, medzi ktorými boli až kilometrové medzery. Severný úsek, ohraničený čiarou Bolšoje Meškovo – Artemovka – Garany, bránil prápor I/21 prápor. Strednú časť obranných postavení obsadil priezvedný oddiel. Južný úsek až po čiaru Bjelजारovka – Kolpakovka – Bišlerovka – Novo Rovnopol'a bránili obidva prápory pešieho pluku 20. Ako

⁷⁵VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 30/2/7. Rozkaz MNO č. 82.290/tajIII/12-1942 z 27. marca 1942.

⁷⁶VHA Trnava, f. RD, šk. 166, 21.715/taj/3odd Osobitný rozkaz č. 17 zo 7. apríla 1942.

⁷⁷Slovenská, ref 44, s. 149.

⁷⁸VHA Trnava, f. RD, šk. 7, sign. 30/2/7, Vojenský denník gen. Turanca 10. 4. 1942 – 21. 9. 1942, s. 6.

⁷⁹1. januára 1942 boli plk. gšt. Malár a plk. Turanec povýšení na generálov II. triedy.

⁸⁰BÝSTRICKÝ, ref 71, s. 45.

priama podpora bola severnému úseku pridelená 2/11 batéria, južnému 3/11 batéria. Nemecký oddiel 844 spolu s 5/11 batériou mal vykonávať všeobecnú činnosť.⁸¹

Podľa rozkazu veliteľa divízie malo delostrelectvo vybudovať pre každú batériu aspoň dve zámenné postavenia tak, aby neboli k obrannej línii bližšie, ako pôvodné. Zámenné postavenia nesmeli byť v dedinách. Okrem hlavných pozorovateľní, mali sa vybudovať aj zadné pozorovateľne, z ktorých by bolo možné riadiť paľbu do hlavného obranného postavenia v prípade, že by ho nepriateľ obsadil. Batérie mali byť pripravené viesť sústreďenia, najmä na cestu vedúcu z Golodajevky do Novo-Bachmutského a na priestor obsadený priezvedným oddielom.⁸²

Už v skorých hodinách sa 1. mája rozpútal delostrelecký súboj medzi slovenskými a sovietskymi batériami. Slovenské delostrelectvo ostreľovalo najmä dediny na nepriateľskej strane rieky Mius. Sovieti sa zamerali na Marinovku, kde zničili štyri nákladné autá a vyradili jedno nemecké 150 mm delo. O dva dni neskôr bombardovalo sovietske lietadlo veliteľstvo divízie. Päť bômb dopadlo na východný okraj Kalinovky, vedľa postavenia 5/11 batérie, ale žiadne škody nespôsobili.⁸³

Najväznejšiemu útoku v nových líniiach musela divízia čeliť v noci na 18. mája, keď po silnej delostreleckej príprave vyrazili Sovieti proti postaveniam predsunutej čaty 23. Tá utrpela vážne straty už počas delostreleckej prípravy (traja mŕtvi a dvanásť ranených) a ani s podporou delostrelectva nebola schopná zabrániť Sovietom v preniknutí do obranného postavenia. Situáciu vyriešilo až nasadenie záložnej čaty a paľba batérií zo susedných úsekov.⁸⁴

Batéria 5/11 bola ostreľovaná aj 20. mája, keď do jej postavenia dopadlo asi tridsať granátov. Pri explózii vlastnej munície zahynul jeden muž a traja boli zranení. V májových a júnových dňoch sa na delostreleckých pozorovateľniach začal častejšie objavovať aj gen. Turanec, ktorý sám riadil paľbu.⁸⁵

Dňa 22. júna vydalo ministerstvo národnej obrany ďalší rozkaz na reorganizáciu a doplnenie delostrelectva Rýchlej divízie. Pre potrebu divízie malo byť vytvorené veliteľstvo delostreleckého pluku 11 so štábnou rotou a plukovou spojovacou čatou, ďalej II/11 oddiel s tromi batériami nemeckých húfníc leFH 18 a materiál pre ďalšie dve batérie húfníc leFH 18 bez obsluhy. Všetky batérie mali mať štyri húfnice. Delostrelecký pluk 11 mal v poli nasadiť len dva oddiely. Oddiel pôsobiaci v divízii tentoraz nemal byť vyzbrojený 105 mm kanónmi, ale nemeckými húfnicami leFH 18. Kanónová mala zostať len jedna batéria. Prezbrojenie na nemecké húfnice bolo potrebné zo zásobovacích dôvodov. Nový pluk mal dosiahnuť pohotovosť 15. júla.⁸⁶ Ako vidieť, v porovnaní s rozkazom zo 6. marca, ministerstvo zľavilo zo svojich požiadaviek. Ale rovnako, ako pri predošlých rozkazoch, zostalo iba pri plánoch a delostrelecký oddiel 11 pokračoval vo svojej púti s nezmenenou výzbrojou.

Celý jún a prvá polovica júla sa niesli v znamení príprav na útočné operácie. Sovietska aktivita takmer úplne ochabla. Jedinou vážnejšou udalosťou bola nehoda, ktorá sa odohrala v postavení 3/11 batérie. Pri zastreľovaní batérie do južného úseku explodoval nárazový granát tesne po opustení hlavne tretieho dela. K explózii došlo vo výške približne štyroch metrov. Výbuch zabil troch a zranil ôsmich delostrelcov. Pravdepodobne išlo o chybu munície, pretože podobný incident hlásili aj nemeckí delostrelci.⁸⁷

Počas zimných a jarných bojov na rieke Mius mala Rýchla divízia straty 119 mŕtvych, 576 ranených a 89 nezvestných.⁸⁸

⁸¹VHA Tmava, f. RD, šk. 166, 21.729/taj/oper3odd42, Operačný rozkaz č. 2 z 11. 4. 1942.

⁸²Slovenská, ref 44, s. 156.

⁸³VHA Tmava, ref 78, s. 6.

⁸⁴Slovenská, ref 44, s. 158.

⁸⁵VHA Tmava, ref 78, s. 51.

⁸⁶VHA Tmava, f. RD, šk. 7, rozkaz MNO č. 82.418/tajIII/12.1942 z 22. júna 1942.

⁸⁷VHA Tmava, ref 78, s. 63. Pozri tiež VHA Tmava, ref 21, s. 33.

⁸⁸Slovenská, ref 44, príloha č. 8.

Vojenská história

J. PECINA: DIE POLNISCHE ARTILLERIE DER SCHNELLEN DIVISION 1941 – 1942. (VON KYJEV ZU MIUS)

Nach dem Entstand des Slowakischen Staates im März litten die Artillerieseinheiten unter Offiziermangel, da die Mehrheit des Offizierkorps setzte sich aus Tschechen zusammen, die (fast alle) ins Protektorat zurückkehrten. Die slowakische Artillerie verfügte über ca. 720 Feldkanonen und 200 Minenwerfer mit gehöriger Munition.

Die erste Einheit, die in den Kämpfen gegen die Sowjetunion einen Beitrag leistete, war die Schnelle Truppe unter der Führung von Oberst des Generalstabs Rudolf Pílfousek. Ihr Bestandteil war auch die I. Truppe des Artillerieregimentes 11. Später war der Schnellen Brigade (die Schnelle Truppe am 7. Juli 1941 auf Schnelle Brigade befördert wurde) das ganze Artillerieregiment 11 unterstellt. Dieses nahm auch an der Schlacht bei Lipovec teil, die sich am 22. Juli abspielte.

Die Verluste, die die Schnelle Brigade bei Lipovec erlitt, forderte eine Reorganisation von Feldeinheiten der slowakischen Armee. So entstand die Schnelle Division unter der Führung von Oberst Jozef Turanec. Von der Schnellen Brigade übernahm die Division, unter anderen Einheiten, auch das Artillerieregiment 11.

Die Batterien des Artillerieregimentes 11. zeichneten sich in den Kämpfen bei Kyjev aus, was auch der Feldmarschal von Reichenau, der Oberbefehlshaber der deutschen 6. Armee, anerkannte. Nach der Eroberung von Kyjev zog die Schnelle Division schrittweise nach Osten als Bestandteil der deutschen 1. Panzerarmee unter dem Kommando von Generaloberst von Kleist weiter. Die Truppenverschiebungen auf den schlechten russischen Strassen erforderten bald ihre Steuer in der Form der grossen Anzahl von abgenutzten Fahrzeugen und Kanonen. Eine notwendige Folge von diesen Verlusten war die Reorganisation der Division. Im Oktober 1941 kam das Artillerieregiment 11 in Folge weiterer Verschiebungen um fast eine Hälfte seiner Fahrzeuge und Kanonen, und aus dem Grunde wurde auf die Artillerietruppe 11, die sich aus drei Batterien zusammensetzte, reorganisiert.

In der Hälfte von November 1941 ist der Fortgang der deutschen Truppen, und damit auch der Schnellen Division stehengeblieben, und die slowakischen Einheiten stellten sich an dem Fluss Mius, in der Umgebung des Ortes Golodajevka auf. In diesem Raum war die Schnelle Division bis Juli 1942 eingesetzt. Die Batterien der Artillerietruppe 11 halfen die fast täglichen Angriffe der sowjetischen Truppen an die Positionen der slowakischen Einheiten abzuschlagen. Die drei Batterien waren doch eine ungenügende Unterstützung für die ganze Division, aus dem Grunde wurde den slowakischen Einheiten auf eine bestimmte Zeit auch die deutsche Artillerietruppe 844 zugeteilt.

Das Ministerium der Nationalverteidigung arbeitete einige Pläne der Reorganisation und Stärkung der Feldartillerie der Schnellen Division aus, doch kein von den Plänen wurde bis zum Sommer 1942 realisiert. Es ist doch gelungen, die Tabellenzahlen von Personal und Waffen der Artillerietruppe 11 zu ergänzen.